

ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРАКТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КОМУНИКАТИВНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП ПРИ РАБОТА В СЛЯТ КЛАС

¹Снежанка Добрева, ²Мария Ефтимова

¹Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“

²Основно училище „Христо Ботев“ – с. Златар

Резюме. Статията предлага урочен модел за усвояване в слят клас (V и VII клас) на учебно съдържание от раздела за развитие на комуникативни компетентности, съответно: V клас – отговор на житейски въпрос; VII клас – съчинение на свободна тема. Апробираният в практиката урок е представен чрез поредица от учебни ситуации, в които са препоръчани образователни практики, икономисващи учебно време (задачи за съвместно разрешаване от учениците от двете възрастови групи, задачи за взаимен контрол по изпълнението на учебните задачи от учениците от двата класа и др.). Статията обосновава целесъобразността на реализирането на обучителен процес по български език и литература и като комуникация (педагогическо общуване), и като интеракция (целесъобразно педагогическо взаимодействие). Структурната логика на предложения урок за подготовка за написване на съответните ученически текстове (отговор на житейски въпрос, съчинение на свободна тема) е представена и в контекста на съобразеността ѝ и с общите изисквания за работа в слят клас.

Keywords: mixed classroom; learning situation; interactive task; self-employment; communication strategies

Обучението по български език има привилегията да се определя като най-значимо за изграждане на нов тип компетентности в личностната, социалната и професионалната сфера. Безспорна е ролята му за конструиране на познанието на учените в сферата на социалните отношения; за овладяване на езика „едновременно като инструмент на познание и като средство за общуване“ (Krastanova, 2003: 62 – 72). Нормативните образователни документи извеждат ключовите компетентности, които е целесъобразно да се формират системно, последователно и в единство в обучението по български език (чл. 2 от Наредба № 5/2015). Учебните програми по роден език извеждат като очаквани

резултати от обучението по учебния предмет български език и литература в края на класовете от прогимназиалния етап на основното образование три области на компетентности: социокултурни компетентности, литературни/езикови компетентности, комуникативни компетентности. В реквизита на учебните програми *Дейности за придобиване на ключовите компетентности, както и междупредметни връзки* са актуализирани и ключовите компетентности: умения за общуване на чужди езици, дигитална компетентност, умения за учене, граждански и социални компетентности, културна компетентност и изразяване чрез творчество. В учебните програми по български език за прогимназиален етап е изведен индикатор за формиране и развитие на комуникативни компетентности, съотнесим с очаквани резултати – умения на учениците да възприемат и създават текстове, различни по жанр, тематика и сфера на употреба.

Продуцирането на текст е конструктивна и творческа дейност, чието успешно реализиране предполага целенасочени и системни учебни дейности. Резултатността на педагогическия дискурс по създаване на предвидените по учебни програми ученически писмени жанрове е съотносима както с целесъобразността на дейностите по мотивиране на учениците за съответната текстова продукция, така и с експлицирането на мотивационни приоритети от учениците при създаването на съответните текстове. Нееднократно в методическата литература добрите мотивиращи практики в обучението по български език са свързвани с прилагането на интерактивна методика (Garucheva, 2009: 197 – 205). Правени са опити резултатността на творческата дейност на ученика по създаване на текстове (съчинения от различен жанров формат) да бъде потърсена в контекста на развитието на потребностите и интересите и трансформирането им в мотив за речева дейност.

Недостатъчно анализиран в методическата литература е проблемът за резултатността от речовопродуктивната дейност на учениците, работещи в условията на слят клас. Настоящата статия актуализира образователни техники, апробирани в реалната педагогическа практика, насочени към комуникативна мотивираност и интерактивност при работа в слят клас в процеса на формиране и развитие на комуникативната компетентност на учениците в прогимназиален етап в специалните часове за подготовка и създаване на писмен ученически текст.

Целта на предложения урочен модел в слят клас (V и VII клас) е: запознаване с основните характеристики на предвидени по учебни програми текстове (V клас: нова учебна програма – отговор на житейски въпрос; VII клас: стара учебна програма – съчинение на свободна тема)¹⁾, анализиране на модели на текстове, тематично или структурно съотносими с речевите жанрове, предстоящи за продуциране; мотивирано поставяне на темата за работа; формирането на положителна мотивация за творческа дейност у учениците.

В следващите моменти от статията структурата на предложения и апробиран в реалната педагогическа практика урок е представена чрез поредица от учебни ситуации. За всяка учебна ситуация е експлицирана целта; описани са конкретните задачи, които трябва да бъдат реализирани от учениците от двете възрастови групи.

ПЪРВА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – въвеждане в общата за двата класа тема за детството.

Упражнение 1 (У1): На учениците от двете възрастови групи е представен (на екран) следният откъс от интервю:²⁾

–

– *Детето е най-голямото богатство, което имам и ще имам някога. Истинското щастие в живота идва от децата. Те осмислят всяко наше действие и ни зареждат със сили. Те ни стимулират да преодоляваме трудностите и дори самите себе си. „Обичам те, мамо! Обичам те, тате!“ – тези думи носят най-голяма радост! За звънливия детски смях си готов да простиш всяка пакост и непослушание.*

– **Кое според вас е най-ценното и най-полезното за тях?**

– *Здравето, семейният уют, веселите игри, миговете, прекарани със семейството, са най-ценни. Най-полезното за едно дете са доброто възпитание и богатата обща култура.*

След прочита на текста от учителя на учениците са поставени въпросите:

(1) Предположете кой може да бъде интервюираният?³⁾ (2) Кои са ключовите моменти в откъса от интервюто? (3) Кои са основанията да се твърди, че децата са най-голямото богатство? (4) Предположете какъв въпрос е зададен на интервюирания в началото на текстовия откъс (маркиран с многоточие)? (5) Какъв отговор е даден в текста на маркирания въпрос? (6) Какво е вашето мнение по този въпрос?

Упражнение 2 (У2): Пускане на песента „Детство мое“ и гледане на клипа към песента:⁴⁾

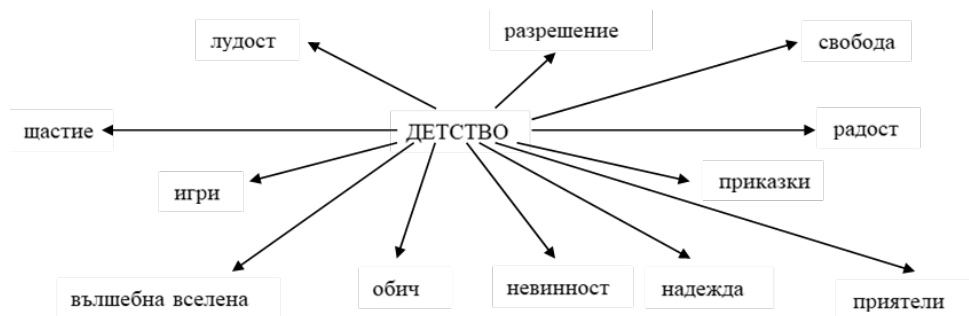
*Детство мое, реално и вълиебно,
детство мое, така си ми потребно.
Все се мъча света да обгърна,
яхнал пръчка при тебе да се върна.
Ах, в юмрук ръждив петак да скрия,
пак със кучето да вдигна олелия,
пак с тупер да поръся филия
от хляба чер.*

Детство мое, на ръст едноетажно,
детство мое, за мен така е важно,
щом студено ми стане, да мога
да си взема от детския огън.
Все се мъча света да обгърна,
яхнал пръчка при тебе да се върна,
всеки ден по една дяволия
да е от мен.

Основна цел в ситуацията е осмисляне на текста на песента; формиране на умения за четене с разбиране на лирически текст, откриване на емоционалната му доминанта и ключовите образи. Изслушването на песента е предхождано от представен за двете групи общ въпрос: *Какво настроение поражда песента?* Работата върху лирическия текст продължава с редуване на въпроси върху текста на песента и съответната им проверка.

Задачи за учениците от V клас	Задачи за учениците от VII клас
1. Устни задачи: – За какво се пее в песента? – Към кого е обръщението в песента?	1. Писмена задача: подчертайте всички определения/характеристики на детството в текста на песента.
2. Писмена задача: подчертайте думите и изразите, представящи какво е споделено от лирическия говорител – кои са действията, които го връщат към детството.	2. Устни задачи: – Къде и как са разположени определенията на думата детство в текста? – Какво е значението на думата дяволия?

Учебната ситуация приключва с интерактивна задача към учениците от двете възрастови групи – посочване на дума, която възниква (по асоциация) в съзнанието на децата при изричане на думата *детство*. Породеният асоциативен поток се записва като словесна карта на асоциациите на дъската. Например:



ВТОРА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – лексикална работа, обогатяване на лексикона на учениците.

Началото на ситуацията е свързано с проверката на изпълнението от ученик на допълнителна индивидуална работа, изискваща представяне на значението на думата *дете* според тълковния речник и на синоними на тази дума според синонимния речник (невръстен, подрастващ, малолетен, непълнолетен; рожба, отроче, наследник, младенец, хлапе и др.). Дейностите през тази учебна ситуация се свеждат до речникова работа, съобразена по трудност с познанията и възможностите на учениците от пети и седми клас. На учениците от пети клас е поставено условието да обяснят правописа на думата *детство* и да посочат сродни думи. На седмокласниците задачата е с по-голяма трудност – посочване на значението на думата *детство* по два начина: чрез речникова статия и чрез представяне на синоними. На учениците се разрешава ползването на традиционен и/или онлайн речник (по избор).

ТРЕТА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – интерактивни техники за извеждане на съдържателни акценти, тематично обвързани с предстоящите за продуциране ученически писмени текстове (по темата *детство*).

Ситуацията предполага диференцирана работа чрез разпределение на упражненията според възрастова група. Задачите за учениците от седми клас са свързани със следната картина на УНИЦЕФ:⁵⁾



Задачите към седмокласниците са две: първа задача е организирана на състезателен принцип и изисква най-бързо досещане за липсващата в картинното изображение дума; втора задача предполага дописване на следното твърдение: *Моят глас е важен, защото...*

На учениците от пети клас също е поставена креативна задача, но в малко по-улеснен вариант. Предложено им е да допълнят изреченията в двете колони на следната таблица:

Малкото дете	Голямото дете
1. Расте всреда. 2. Подражава на 3. Има повече свободно време за (Получени/възможни отговори: 1. спокойна семейна; изпълнена с любов; 2. своите родители; 3. за игри, забавления.)	1. Има повече отговорности и 2. От него се изисква да учи и 3. Трябва да приложи в живота (Получени/възможни отговори: 1. задължения, изисквания; 2. да постига успехи в училище и в живота; 3. всичко, което са му дали родителите; всичко, което е научило.)

ЧЕТВЪРТА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – извеждане на теми за бъдещи ученически съчинения (на базата на събраните идеи и допълнителното изпълнение на задачи, които са диференцирани за двете възрастови групи).

Учениците от пети клас са разделени в две подгрупи, съответно: първа подгрупа работи с текста на песента на Ал. Антонов „Искам да стана голям“⁽⁶⁾ с поставена задача да прочетат текста на песента и да отговорят на въпроса: *Защо лирическият герой иска да стане голям*. На петокласниците от втора подгрупа е поставена задача да работят с откъс от „Пипи Дългото чорапче“⁽⁷⁾, представящ отговор на въпроса *Защо Томи не желае да стане голям*. Задачата на учениците от тази група е да подчертаят всички моменти от текста, показващи защо Томи не желае да е голям.

Първа група	Втора група
ИСКАМ ДА СТАНА ГОЛЯМ <u>Всички ми казват, че трябва да ги слушам и бъда добър,</u> да не тичам натам, да не тичам насам, да не пия вода, когато съм вир вода. Баба казва ми, че съм отслабнал, дядо смее се, дето съм щърб, а пък <u>мама държи аз да спазвам режим,</u> казва: Сине, учи ... И сядай на първия чин. Искам да стана голям. Ех, аз тогава си знам: <u>ще пия когато си искам вода!</u> <u>Ех, свобода...</u>	ЗАЩО ТОМИ НЕ ЖЕЛАЕ ДА СТАНЕ ГОЛЯМ? Пипи Дългото чорапче не иска да порасне. Ех, да бяхте видели как запрегръщаха родителите на Томи и Аника своите деца! Как ги разцелуваха, каква празнична трапеза наредиха и как ги завиха в креватчетата им, когато си легнаха. После останаха дълго, дълго край тях и слушаха разказите на децата за всички ония чудни неща, които бяха преживели на остров Корекоредут. И четиримата бяха тъй щастливи! ... Томи и Аника хукнаха. Когато стигнаха до портата на Вила Вилекула, те спряха и стъписани се загледаха в къщата. Тя приличаше на рисунка от коледна картичка. Цялата беше потънала в сняг, а прозорците светеха празнично...

Само татко не казва ни дума, но накрая поглежда ги той: „Оставете го, ей, да играй, да се смей, че сега е дете, а утре ще порасте!“. Вкъщи татко ли само е умен, та от всички роднини безброй само той ме разбира, че ми трябва игра, не и скучен урок. Това им е за урок! Искам да стана голям. Ех, аз тогава си знам: <u>ще правя каквито си искам неща!</u> Друго не ща!	Томи и Аника бяха се вцепенили. – О, Пипи – промълви Аника. – Колко прекрасно! Как успя да приготвиш всичко това?! – Аз съм си работлива по природа – обяс- ни Пипи... Внезапно лицето на Томи помръкна. – <u>Не искам да стана голям</u> – заяви той твърдо. – И аз – каза Аника. – То наистина не си заслужава – каза Пипи. – <u>Големите хора никога не се за- бавляват. Имат само купища неприятни работи и глупави дрехи, и мазоли, и данък общоход.</u> – Казва се данък общ доход – поправи я Аника. – Хм, все същата дивотия – каза Пипи. – <u>Освен това ги прихващат разни суеверия и щуротии. Мислят, че ще се случи нещо много страшно, ако пъхнат ножа в устата, когато ядат, и ей такива едни.</u> – <u>Пък и не умеят да си играят</u> – отбеляза Аника. – Уф, като си помислиш, че чисто и просто трябва да пораснеш! – Кой е казал, че трябва — възрази Пипи. – Ако не се лъжа, тук някъде имам едни хапчета ... – Какви хапчета? – попита Томи. – Едни много хубави хапчета за хора, които не искат да пораснат – каза Пипи и скочи от масата. Тя затършува из шка- фовете и чекмеджетата и след малко се върна с нещо, което приличаше досущ на три грахови зърна.
(Подчертаните думи и изрази насочват към получените/възможните отговори на учениците.)	

На учениците от седми клас е поставена задача, предполагаща попълването на таблица. Учениците имат право да се разделят на две групи, като сами определят кой в коя група да попадне – според това на кого коя задача повече му допада. Изискването е в първата колона да бъдат вписани пет въпроса, търсещи отговори, свързани с възможните гласове на детето и какво може да бъде чуто от тях. Във втората колона учениците трябва да предложат пет заглавия за съчинение, свързани с гласа на детето и неговата чувателност. Таблицата за попълване от учениците от седми клас е следната:⁸⁾

Въпроси	Теми за съчинение
Какво е важно за едно дете? Какво иска да сподели детето? За какво трябва да бъде чуто гласът на детето? За какво може да говори детето? Защо трябва да го чуят останалите?	Гласът на голямото дете Гласът на детето говори за... Гласът на детето у зрелия човек. Гласът на детето трябва да бъде чуто. Чувайте нашия глас!

ПЕТА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – поставяне на темите и въвеждане/припомняне на жанровите особености на предстоящите за създаване ученически съчинения.

В ситуацията е предпочетен различен модел на работа с учениците от двете възрастови групи. По отношение на заглавието моделът е следният: на учениците от пети клас е поставен от учителя и записан на дъската избраният от учителя въпрос за предстоящо създаване на отговор на житейски въпрос – *Искам ли да стана голям?* На учениците от седми клас е предоставена възможността да се споразумеят и изберат едно от предложените в таблицата заглавия за съчинение на свободна тема. Така се стига до темата *Гласът на детето трябва да бъде чуто*. На различен принцип става изясняването на жанровите особености на двата типа ученически съчинения, съответно: пети клас – отговор на житейски въпрос; седми клас – съчинение на свободна тема. На петокласниците е предоставен отговор на житейски въпрос на ученик по темите: *Защо не искам да стана голям?* и *Защо всяко дете мечтае да стане шеф?* със задачата да бъдат изведени основните съдържателни и композиционни особености, да бъдат коментирани обемните характеристики на текста и разположението на микротемите една спрямо друга в текста.

Защо не искам да стана голям?

Не искам да стана голям, защото искам да играя, а порасна ли, всичко става много трудно.

Ставайки голям, се превръщаш в сериозен човек и забравяш за лудото детство, където всичко е разрешено.

Порастваш – носиш отговорности и изтриваш дивотиите в дивата градина на детството.

Големите се тревожат, влюбват, грижат, проблематизират, драматизират.

Голям си – просто нямаш време, защото трябва да работиш.

Голям си – изчезва детската невинност у теб.

Големите не са забавни, скучни са, защото не се опитват да разберат малките.

Вчера, играейки си в студентски парк с моите приятели Вальо и Пальо, се заслушах в сърдития тон на една майка, която упорито обясняваше на своето момченце, че днес е уморена и иска да се прибира вече къщи, а не да стои и да го чака да се наиграе. Казваше му, че трябва да бъде отговорен и щом е обещало само час игри, значи ще спази уговорката и ще се прибере тихо и кротко.

Затова не желая да бъда голям – хиляди отговорности, вечна умора и безброй задължения.

Защо всяко дете мечтае да стане шеф?

Всяко дете мечтае един ден да стане шеф – да работи за себе си, да притежава голяма компания. Мечтата му е сам да си е шеф, да бъде лидер.

Така ще има повече време за семейството си, приятелите, хобито си. Ще прави, каквото и когато поиска, без никой да го спира. Сам ще контролира времето си.

Когато реши да излезе на излет в планината, ще го направи – няма кой да го спре. Ангажиментите – просто ще ги отмени. Дали след това ще навакса с темпото на работа, сам ще си определи.

Като собственик на компания, няма да спазва срокове и да работи вкъщи заради шефа.

Като човек със собствен бизнес, ще се облича удобно и няма да се съобразява с някакви норми на облеклото като строго определени работни дрехи. Ще махне панталона и ще го смени с дънки, официалната риза – с по-спортна, сакото – също. Няма да спазва определени „ритуали“ сутрин, за да се подготвя за работа – като ранното ставане.

Сам ще си определи как ще изглежда работното му място.

Никога няма да му е скучно, ще има поле за изява. Ще пътува в чужбина, където ще вижда нови неща и ще ги прилага в своя бизнес.

Така ще осигури добър живот на своето семейство, без никой да го притиска.

Ще има много свободно време – да чете любимите си криминалета, да играе тенис на маса и на корт, да ходи на фитнес, да танцува. Ще се среща с интелигентни и творещи хора.

Изобщо ще прави това, което иска, и ще живее така, както иска и както си представя. Ще живее пълноценно, по своя си начин, според собствения си мироглед.

На седмокласниците са дадени три примерни модела ученически текстове по темата *Гласът на детето трябва да бъде чул*. Поставено е условието трите текста да бъдат прочетени и да бъдат направени изводи относно общото и различното между трите текста; да бъдат съпоставени моделите за „доказване“ на необходимостта от чуваемостта на детския глас:

Детето е най-голямото богатство, което един родител може да има. Гласът на детето може да има различни измерения – смях, плач, страх, предпочитани приятели, пожелани игри, изпълнена от родителя молба.

Гласът на детето трябва да бъде чуван от родителите му, защото това показва вниманието на родителя, уважението му към изразено на глас детско желание. Но трябва да бъде чуван и родителският глас на опита. Родителите са най-важните хора в един детски свят и затова техният глас не бива да бъде пренебрегван.

Прекрасно е гласът на детето да се синхронизира с гласа на приятелите му. Детето играе с тези, които разбират езика му, които влизат открито и с готовност в ролите за игра, които им отрежда ...

Гласът на детето може да има различни аспекти и да се определя в различни измерения. Той може да бъде тъжен, радостен, щастлив и нещастен, плачлив и смеещ се. Когато чуем как едно дете се смее, тогава разбираме, че чрез усмивката изразява своята радост. Така неговият глас се чува навсякъде, завладява и обсебва всички.

Гласът на едно плачещо дете носи болка, тревога. Този глас е нещастен и надвисва като черен облак над близките му, които разбират, че то страда.

Гласът на едно смеещо се дете е усмихнат. Той е силен и звънлив. Излъчва радост, светлина, красота.

Гласовете на децата са като цветя – различни, но еднакво ухаещи. Помирисвайки ги, ние трябва да усетим дали е тъжно, или весело тяхното ухане. Ако внимателно не вдишаме аромата им, цветовете им ще увехнат и ще се изгуби тяхното детско ухане.

Гласът на детето трябва да бъде чут. Най-вече от неговите родители, тъй като връзката родител – дете е свята. Ето историята на един чут детски глас от приказката „Какво искат децата“.

Прибирайки се от работа, детето пита баща си колко пари получава, а отговорът, който получава, е, че не е негова работа. След това му посочва сумата от 500 лв. Бащата задава въпроса „Защо?“. Момчето изведнъж става много сериозно и заявява на татко си, че иска назаем 300 лв. Родителят реагира по следния начин – първо му заповядва да си легне, после започва да мърмори за това как се изкарват толкова пари, а после му мрънка, че може би са за поредната глупава играчка. Детето се прибира в стаята си, но бащата започва да го човърка мисълта за парите, и след като се успокоява, решава, че може би детето иска да си купи нещо важно. Влизайки в детската стая, установява, че синът му не спи. След което му се извинява, като се защитава, че е имал тежък ден в работата. Дава му исканата сума. Детето благодари на баща си и след това бърка под възглавницата, изважда няколко измачкани банкноти. Виждайки ги, бащата отново се ядосва. Синът събира всичките си пари, внимателно ги преброява и едва тогава поглежда към бащата, който отново негодува. Детето спокойно му обяснява, че лично събраните от него пари не са били достатъчно, но с прибавената сума от бащата вече ще му стигнат, защото общо стават 500 лв. После заявява на баща си, че желае да си купи един час от неговото време и го моли утре да се върне с час по-рано, за да бъдат заедно.

(Тази приказка ни показва, че винаги трябва да се вслушваме в детския глас и винаги да имаме достатъчно време, за да го чуем.)

Качественото изпълнение на задачата от седмокласниците насочва към извода за възможността една и съща тема (в конкретния случай *Гласът на детето трябва да бъде чут*) да бъде представена с различни типове текстове (описание, разсъждение, повествование) или тяхната комбинация. С посредничеството на учителя се стига до обобщението, че свободното комбиниране на текстопораждащи техники и разнообразието на образи при свободното съчинение (свързани с поставената тема) са свидетелство за текстова компетентност, от една страна, и в същото време, от друга страна, могат да бъдат проява на творчески способности и оригиналност в мисленето.

ШЕСТА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – организирана на принципа на партньорската беседа. Обсъждането на идеи от темите за детството (желанието/нежеланието да станеш голям) и чуваемостта на детския глас (различни гледни точки на детето) се осъществява чрез съвместна работа на петокласниците и седмокласниците.

Разделението на учениците в слетия клас е на две групи, като всяка от групите включва ученици и от пети, и от седми клас. На седмокласниците е отредена ролята на интервюиращи – те трябва да задават по три въпроса на петокласниците, които логически се свързват с първоначално поставен от учителя въпрос, съответно за първа група седмокласници – „Защо искаш да станеш голям?“; за втора група седмокласници – „Защо не искаш да станеш голям?“. На учениците от седми клас е предложена поредица от десетина въпроса, от които те трябва да подберат и зададат на петокласниците от съответната подгрупа по три въпроса, които са в логическа връзка с първоначално зададения въпрос.

На петокласниците в тази ситуация също е отредена доста активна роля – те трябва да отговорят и на първоначално поставения от учителя въпрос към учениците от съответната група, и на въпросите, подбрани от седмокласниците в групата. В резултат на съвместните действия се получават следните комбинации от въпроси и отговори.

Първа група		Втора група	
Въпроси (VII клас)	Отговори (V клас)	Въпроси (VII клас)	Отговори (V клас)
Защо искаш да станеш голям?	Защото: – искам бързо да порасна; – ще мога да правя всичко като възрастните; – ще имам свободата да говоря; – ще вземам сам решения.	Защо не искаш да станеш голям?	Защото: – големите имат проблеми; – родителите са с много отговорности и задължения; – големите имат много грижи.
Какво означава да имаш право на глас?	– да изразиш позиция по проблем; – да се изкажеш свободно; – да изразиш своята гледна точка.	Какво правят възрастните?	Възрастните: – имат право на глас; – вземат сами решения; – позволяват си всичко сами; – работят прекалено много.
Защо детето също има право на глас?	Защото: – е част от семейството; – е част от обществото; – носи своята мъдрост.	Къде се проявяват проблемите на възрастните?	В семейството, в работата, в обществения живот.

Какво би направил като голям?	– да има играчки за всички деца; – да се смеят повече децата; – родителите да прекарват повече време с децата си.	Какви са отговорностите и задълженията на възрастните?	– да са добри родители, да се грижат за децата си; – да стават рано и да ходят на работа; – да изпълняват казаното от началниците.
-------------------------------	---	--	--

СЕДМА УЧЕБНА СИТУАЦИЯ – започване на индивидуална работа по създаване на писмените речеви продукти; подготовка на собствен план и написване на съчиненията на чернова. Подкрепящите дейности на учителя в тази ситуация са предопределени от възрастовите и интелектуалните възможности на учениците, както и от етапа на работа със съответния тип текст.

Учениците от пети клас са подпомогнати с представянето в работни листове на две тези, съответстващи на двата възможни отговора (искам/не искам да стана голям) на поставения житейски въпрос *Искаш ли да станеш голям*. Поставено е условието на учениците от пети клас да си формулират собствена теза (на базата на предложените) и сами да подберат доказателствен материал, имайки предвид проведената беседа (шеста учебна ситуация) и всички изпълнени упражнения в часа; да съставят план и да напишат отговора на житейски въпрос на чернова.

На учениците от седми клас е поставена задачата сами да изградят план на текста и да решат модела, по който да напишат свободното си съчинение – чрез разсъждение, чрез описание, повествование или тяхната комбинация.

Безспорна е целесъобразността в слят клас на педагогически дискурс, насочен към прагматично обучение по усвояване на предвидените по учебни програми писмени ученически жанрове в контекста на осъществяване на междупредметни връзки и формиране на лексикална и обща култура. В този учебен процес, реализиран като комуникативен (общуване) и като интерактивен (взаимодействие), акцентът е върху субектите ученици и възможните им дейности с текста в процеса на формиране и развитие на тяхната комуникативна компетентност. Предложените учебни ситуации не са инвариантни модели, те са само един от възможните начини за усвояване на коментираното учебно съдържание – подготовка за написване на отговор на житейски въпрос и на свободно съчинение. Структурната логика на предложения урок за подготовка за написване на горепосочените ученически текстове е съобразена с общите изисквания за работата в слят клас, с основните теоретико-практически аспекти на работата в тези класове: добра планираност на урока и прецизна подготовка на нагледни материали; гъвкавост на групирането на учениците за изпълнението на различните дидактически задачи; диференцираност на обучението и осигуряване на възможности за социално сътрудничество;

добро разпределение на времето между учениците от двете възрастови групи; активност в самостоятелната работа на учениците, организирана на принципа на диференциацията или екипността.

В методическата литература е поставян един важен въпрос на учебно-преподавателската работа в слят клас – преодоляване на дефицита на време, свеждане до минимум загубата на време в конкретните уроци. Съдържателната структура на представения урок и предпочетените технологични модели експлицират един съвременен поглед към работата по развитието на комуникативните компетентности в слят клас. Резултатността в предложения урок е съотнесена с икономичността на време, сили и интелектуален потенциал. Това е осъществено на няколко равнища: съдържателно – избор на теми за съчиненията в двата класа по близка проблематика; технологично – поставяне на общи за ученици от двете възрастови групи въпроси; предлагане на задачи върху едни и същи текстови откъси или по речеви ситуации, предполагащи взаимодействие и общуване на учениците от двете възрастови групи за решаване на съответната дидактическа задача; включване на учениците от пети и седми клас в съвместни учебни действия и възпитаване на толерантност към равнището на знания на отсрещния ученик, към умениято/неумениято му да формулира своя отговор; подкрепяне или допълване на учениците един от друг при изпълнението на съвместната задача. Основната идея на предложения педагогически модел е работата по подготовка за двата типа съчинение да се осъществи чрез поредица от еднотипни, сходни речеви действия, съотносими с различни (съобразно възрастта) по трудност задачи. В своята цялост учебните ситуации предполагат разнообразни модели на действия с текста: рецепция на текст с оглед на двете страни на свързаността му – съдържание и форма (V1, V2 I; III; IV; V),⁹⁾ създаване на кратки устни текстове (разнообразни по форма и жанр), които биха могли да подпомогнат учениците в бъдещите действия по продуциране на текста – беседа, интервю (шеста учебна ситуация). Възприемането на текстовете и подборът на материал за бъдещите съчинения се реализират също чрез разнообразие на речеви действия: работа с речник, рецепция на текст, анализ и сравняване на текст и текстови откъси. Обобщението на поставени въпроси се реализира чрез действия с текстове от различен формат: чисто езикови (устни отговори на учениците), прекъснати текстове (таблично оформяне на отговорите; използване на графични модели, като подчертаване и други). Разнообразни са и предлаганите в задачите действия с текста: отговор на въпрос за неговите съдържателни и структурни особености, подчертаване на ключови елементи, изваждане от текста на важни характеристики и др. Факт в предлаганите учебни ситуации е разнообразието на модели за формиране на гъвкави и кооперативни групи за изпълнение на конкретните дидактически задачи, поставени от учителя; разнообразието на интерактивни модели за стимулиране на активността и самостоятелната работа на учениците и от двете възрастови групи. Ограниченото време за даването на своя принос за общото изпълнение на задачата (на групата,

в която си попаднал в конкретен момент) култивира и отговорност, и старание, и коректност към партньорите по задача. Ученикът, независимо от равнището на знанията и уменията си, е въввлечен в общата стихия на колективната надпревара, защото от успешната индивидуална стъпка на всеки зависи и изходът на конкретната педагогическа ситуация, и поредната успешна стъпка към последващото звено в урока. Загубата на време е преодоляна и чрез съвместното отработване на една и съща задача от петокласници и седмокласници по общия проблем *детство/детски глас* (шеста учебна ситуация). Резултатността е предположена от разнообразието на форми за проверка на успешното изпълнение на задачите – устни отговори, попълване на таблици, записване на отговорите на дъската, сравняване и допълване на отговори и др. В своята цялост задачите, включени в различните учебни ситуации, могат да подпомогнат учениците за различните аспекти на предстоящите за създаване писмени ученически текстове – формулиране на основни твърдения, подбиране на доказателства, привеждане на примери, защитаване на лична позиция чрез факти, примери, мнения, изказване на извод и др. Многообразието на представените гледни точки по проблемите *детство/порастване на детето – детски глас* провокират учениците да съотнесат своите виждания с гледната точка на другия по същия проблем; подпомагат ги в процеса на формулиране и експлициране на собствена позиция по проблема/въпроса.

Предложените образователни практики носят своя ценен образователен заряд, защото предполагат активност в търсенето на личностния смисъл в отделните ситуации, в себеизявата на ученика чрез собствена устна/писмена текстопродукция. Задачите и в двете възрастови групи предполагат участие на учениците в разнообразни когнитивни, поведенчески и речеви модели, които в съвкупността си допринасят за по-цялостно формиране на учениковата езикова личност. Ученическата активност съчетава интуиция, съревнователен дух, желание за достойна себеизява.

Представеният от разнообразието на речеви ситуации педагогически дискурс, адекватен на очакваните цели на компетентностно ориентирания родно-езиков образователен процес, допринася за формиране и развитие в единство на комуникативни компетентности и умения за творческа изява; подсказва стратегии за учене; подпомага овладяването на стереотипи на поведение и на комуникативни стратегии, така полезни за настоящата и бъдещата социална реализация на учениците.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Имат се предвид: за V клас – Учебна програма по български език и литература, компонент български език, за V клас (Общообразователна подготовка), влязла в сила за учебната 2016/2017 година, [http:// www.mon.bg](http://www.mon.bg); за VII клас – Ядро 4: Социокултурна и езикова компетентност, писмено общува-

не; Учебна програма по български език за VII клас. Вж. Учебни програми I част за V, VI, VII, VIII клас. Културнообразователна област: български език и литература. София: Главна редакция на педагогическите издания към МОН, 2004. Представените идеи са експериментирани в реалната педагогическа практика от учителя Мария Ефтимова при работа с учениците от пети и седми клас (слят клас) в ОУ „Христо Ботев“, с. Златар; общ. Велики Преслав през учебната 2016/2017 година, когато за съответните класове се реализира образователен процес според горепосочените програми.

2. Текстът на интервюто е взет от сайта:
<http://vestnikpriatel.com/%D1%83%D0%BB%D0%B2%D0%B8%D0%B5%D1%85%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%8%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B1%D0%BE/> (Достъп: 10.01.2017 г.).
3. Въпросите се задават към учениците от двете възрастови групи, но учителят се съобразява кого да включи в отговора (ученик от V клас или ученик от VII клас). Идеята е учениците от пети и седми клас взаимно да се изслушват и по възможност да се подпомагат в дейностите по възприемане на текста.
4. Текстът на песента е взет от сайта: <https://textove.com /detski-pesnichki-detstvo-moe-tekst> (Достъп: 10.01.2017 г.). Клипът към песента е взет от сайта: <https://www.youtube.com/watch?v=8vIWB8GEs-0> (Достъп: 10.01.2017 г.).
5. Картината е взета от сайта: <http://ucha.se/motiviramse/unicef-iska-da-chueglasa-na-decata/> (Достъп: 10.01.2017 г.).
6. Текстът на песента е взет от сайта: <https://www.youtube.com/watch?v=CSJOjb0t0VM>. (Достъп: 10.01.2017 г.).
7. Текстовият откъс е взет от сайта: <https://chitanka.info/text/3162/25> (Достъп: 10.01.2017 г.).
8. Таблицата се представя в примерен попълнен вид, до който се достига вследствие на груповата работа на седмокласниците и колективното обсъждане.
9. С У условно е означено упражнението, цифрата след буквата показва под какъв номер в предходно изложените ситуации е представено упражнението. Римските цифри посочват съответната учебна ситуация.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Garusheva, P. (2009). Formirane na motivaciya za uchebna deynost chrez interaktivni metodi i tehniki v uroka po balgarski ezik. – V: *Otklonenieto kato norma*. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski [Гарушева, П. (2009). Формиране на мотивация за учебна дейност чрез интерактивни методи и техники в урока по български език. – В: *Отклонението като норма*. Шумен: Епископ Константин Преславски].

- Delibaltova, V. & B. Gospodinov (2016). *Teoretiko-prakticheski aspekti na obuchenieto v sleti klasove*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [Делибалтова, В. & Б. Господинов (2016). *Теоретико-практически аспекти на обучението в слети класове*. София: Св. Климент Охридски].
- Krastanova, V. (2003). Konstruirane na sotsialnoto poznanie na uchenitsite chrez obuchenieto po balgarski ezik. – *Balgarski ezik I literature*, 2003/2 [Кръстанова, В. (2003). Конструирание на социалното познание на учениците чрез обучението по български език. – *Български език и литература*, 2003/2].
- Naredba № 5 ot 30.11.2015 za obshtoobrazovatelната podgotovka. Obn.- *Darzhaven vestnik*, br. 95 ot 08.12.2015 g. [Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка. Обн. – *Държавен вестник*, бр. 95 от 08.12.2015 г].

EDUCATIONAL PRACTICES FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN MIXED CLASS, SECONDARY SCHOOL

Abstract. The article suggests a model of developing learning in a mixed class from fifth to seventh grade according to syllabus in order to develop communicative competence related to fifth graders an answer to a vital question: seventh graders an article on free topic. The model in practices that save an educational time (tasks with mutual solving of problems from two aging groups, tasks for related control about the fulfilment of the tasks, etc.) The article represents the need of realisation of the model of the lesson in Bulgarian as a communicative model as well as interaction-an appropriate pedagogic interaction. Structural logic of the suggested lesson-preparation of creating students' texts (an answer to a vital question, an interpretation on free topic) is represented in the context in the reality in mixed class.

✉ **Dr. Snezhanka Dobрева, Assist. Prof.**
Shumen University
115, Universitetska St.
Shumen, Bulgaria
E-mail: s.dobрева@shu.bg

Mariya Eftimova
Primary School Hristo Botev
Village of Zlatar, Region Veliki Preslav, Bulgaria
E-mail: u4a_bel@abv.bg